

Мардус Н.Ю.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економічного аналізу та обліку,

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СКЛАДНИКАМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТОВАРІВ, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ І ГРУПУВАННЯ ЇЇ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Аногація. Досліджено відповідність принципів забезпечення складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Визначено, що споживча частина системи являє собою об'єкт забезпечення, яким виступає розвиток внутрішнього ринку товарів. Установлено, що серед активних частин системи формуючій частині відповідають загальні принципи побудови систем, тоді як реалізуючій та підтримуючій частинам – принципи процесу забезпечення. Визначено ключові властивості системи, у результаті чого отримано систематизацію та групування властивостей системи й установлено, що поділ властивостей системи забезпечення залежить від того, яка складова частина їх генерує.

Ключові слова: система, властивості, принципи, елементи, зв'язки, забезпечення розвитку, внутрішній ринок товарів.

Постановка проблеми. Під час дослідження будь-якої системи варто врахувати не лише те, що вона є сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи, а й наявність між елементами суттєвих зв'язків чи властивостей, які за силою зв'язку перевищують зв'язки між елементами системи та елементами, які не входять у систему [1]. Ці суттєві зв'язки визначають систему, виділяючи її від простої сукупності, і виділяють її з навколишнього середовища у вигляді цілого об'єкта.

Питання формування системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів полягають у відповідності принципів забезпечення складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів. Також під час формування системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів визначають притаманні системі інтегровані властивості, які будують суттєві зв'язки системи. Все це потребує систематизації та групування властивостей системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів залежно від того, яка складова частина їх генерує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку процесу як системи є предметом дослідження багатьох учених. Так, основи теорії систем та системного аналізу досліджували такі автори, як К. Сорока [1], Н.І. Костецька [2], О.С. Шнипко [3], Н.І. Верхоглядова

[4], В.Д. Могилевський [7], І.М. Дудник [8], Н.М. Фоміцька [10] та ін., у роботах яких під час розгляду змісту формування системи між визначеннями окремих науковців, що вирізняються окремими деталями, можна провести певні паралелі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Доцільність побудови системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку зумовлена тим, що всім соціально-економічним об'єктам та процесам, які в них протікають, притаманна системність. Проте більш глибокого опрацювання потребують питання формування системи забезпечення, які полягають у відповідності принципів забезпечення складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів та систематизації й групування властивостей системи забезпечення залежно від того, яка складова частина їх генерує.

Мета статті полягає у дослідженні й установленні відповідності принципів забезпечення складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів; дослідженні наявності між елементами системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів суттєвих зв'язків для визначення властивостей системи, їх систематизації та групування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як було зазначено у попередніх дослідженнях, принципи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів являють собою сукупність принципів забезпечення розвитку внутрішнього ринку, яка, на нашу думку, повинна бути побудована так: загальні принципи побудови системи; принципи розвитку внутрішнього ринку товарів; принципи процесу забезпечення.

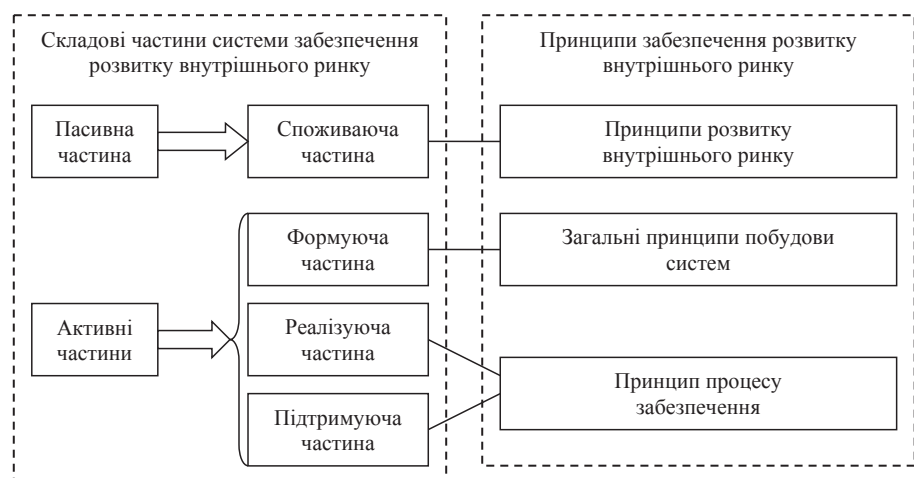

Рис. 1. Відповідність принципів забезпечення складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів

Джерело: складено автором на основі [2-6]

Принципи забезпечення внутрішнього ринку товарів формують його методичну базу, яка включає сукупність принципів забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, методичних підходів, без яких сам процес забезпечення є неможливим. Ці принципи відповідають складовим частинам системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, що знайшло своє відображення на рис. 1.

Як видно з рис. 1, споживачій частині системи забезпечення відповідають принципи розвитку внутрішнього ринку. Це пов'язане з тим, що споживча частина системи являє собою об'єкт забезпечення, яким виступає розвиток внутрішнього ринку товарів.

Дотримання цих принципів дасть змогу створити умови для динамічного розвитку внутрішнього ринку товарів та необхідних перетворень у процесі забезпечення розвитку під час побудови системи забезпечення. Так, забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів має здійснюватися з дотриманням певних принципів, розподілених на три групи.

Серед активних частин системи формуючій частині відповідають загальні принципи побудови систем, тоді як реалізуючій та підтримуючій частинам – принципи процесу забезпечення.

Як зазначає у своєму дослідженні В. Спіцандель [1], під час дослідження будь-якої системи варто врахувати не лише те, що вона є сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи, а й наявність між елементами суттєвих зв'язків чи властивостей, які за силою зв'язку перевищують зв'язки між елементами системи та елементами, які не входять у систему. Ці суттєві зв'язки визначають систему, відділяючи її від простої сукупності, і виділяють її з навколишнього середовища у вигляді цілого об'єкта. При цьому під суттєвими зв'язками розуміють такі, які закономірно визначають інтегровані властивості системи.

Згідно з тлумачним словником, властивістю виступає певна якість, ознака, характерна для кого-небудь, чого-небудь. У загальнофілософському розумінні властивість – це філософська категорія, яка виражає один із моментів виявлення сутності речі (об'єкта) у відношеннях з іншими речами (об'єктами); те, що характеризує її подібність до інших об'єктів або відмінність від них.

Властивість пов'язана з якістю. Кожен об'єкт має багато властивостей, єдність яких виражає його якість. Для того щоб він набув якоїсь якості, він повинен мати певні властивості. Коли об'єкт утрачає певну якість, він утрачає також і відповідні властивості, які опосередковано виражали його сутність у системі відношень. У властивості об'єкта відображається не тільки його внутрішня сутність, а й системи зв'язків і відношень, в якій цей об'єкт функціонує.

І. Дудник стверджує, що системи володіють певними загальними властивостями й ознаками, які виявляються у будь-яких системах незалежно від їхньої внутрішньої природи, типу, величини, складності, рівня організованості [7]. При цьому потрібно зауважити, що вчені ще не дійшли єдності в питанні визначення загальних властивостей систем. Таке становище зумовлюється, з одного боку, об'єктивними причинами, що виявляються у великій різноманітності систем та їх різноякісності, з іншого – суб'єктивними цілями, які ставлять перед собою дослідники.

З огляду на це, думки щодо основних властивостей систем досить суттєво різняться. Так, К. Сорока відзначає такі властивості, як: цілісність; якісна визначеність; відмежованість відносно середовища; гетерогенність і структурованість; взаємодія частин

системи між собою; взаємодія і зв'язок із навколишнім середовищем; наявність інтегральних характеристик; емерджентність; наявність цілей та їх сукупності, цілеспрямованість [1].

Н. Горелов та Л. Круглов виділяють дещо інші властивості систем: цілісність, ієрархічність, емерджентність, функціональність, синергетичний ефект.

В. Могилевський [7] акцентує увагу на взаємозв'язку середовища і системи, цілісності, суперечливому характері взаємодії, інформаційності, складності, ієрархічності як головних властивостей системи.

І. Дудник [8] стверджує, що до найбільш загальних (ізоморфних) властивостей, які притаманні всім системам, доцільно віднести властивість цілісності (яка, на його думку, є комплексною властивістю, що відображає і взаємозв'язок елементів, і емерджентність системи, і її взаємодію з середовищем, і відмежованість її від середовища, і адаптивність, і стійкість), суперечливий характер взаємодії між елементами та між системою і середовищем, структурність (організованість), функціональність системи, ієрархічність системи, інформаційність системи.

С. Вир виділяє такі властивості системи, як комплексність, вірогідність, здатність до саморегуляції, цілеспрямованість, наявність зворотного зв'язку.

І. Блауберг та Е. Юдін виділяють такі властивості системи: цілісність, наявність двох і більше типів зв'язків, наявність структури, рівнів ієрархії, цілі, процесів самоорганізації, функціонування і розвитку [9].

Н. Фоміцька виокремлює такі властивості, як цілісність, умовність кордонів, емерджентність, гомеостатичність, визначений порядок, взаємозв'язок, взаємодія [10].

Було проаналізовано дослідження різних науковців та визначено ключові властивості системи забезпечення, а саме цілісність, емерджентність, кількісна та якісна визначеність, інформаційність, цілеспрямованість, функціональність, ієрархічність, організованість, структурність, гетерогенність, суперечливий характер взаємодії між видами забезпечення, адаптивність та стійкість.

Ці властивості слід розподілити на дві групи: властивості, що генеруються окремими елементами (складовими частинами) системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, а також загальносистемні властивості, які виникають унаслідок взаємодії між цими елементами.

Властивості, які генеруються об'єктом забезпечення (тобто споживаючою частиною системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів), включають, на нашу думку:

- інформаційність системи – можливість використання інформації про стан об'єкта забезпечення як неодмінної умови та підґрунтя для пошуку засобів і розроблення заходів щодо розвитку внутрішнього ринку;

- якісну та кількісну визначеність – тобто об'єкт забезпечення характеризується такими кількісними та якісними параметрами, внаслідок яких система забезпечення набуває ознак, характерних тільки для даної системи і відсутніх ознак в інших системах.

Властивості, які генеруються суб'єктами забезпечення (формуючою частиною системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів), включають, на нашу думку:

- цілеспрямованість – підпорядкованість системи забезпечення та усіх її елементів (складових частин) певній меті, яка визначається суб'єктами забезпечення;

- функціональність – вияв у системі забезпечення розвитку певних, притаманних лише їй внутрішніх та зовнішніх

функцій, їх оптимальне поєднання задля досягнення поставлених суб'єктами забезпечення цілей;

– ієрархічність – вияв підпорядкованості суб'єктів забезпечення, що перебувають на різних рівнях та виконують різні функції у сфері забезпечення розвитку;

– організованість – упорядкованість зусиль суб'єктів забезпечення, що знаходяться на різних рівнях ієрархії, щодо створення умов для розвитку внутрішнього ринку товарів.

Властивості, які генеруються видовими проявами забезпечення (реалізуючою частиною системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів) включають, на нашу думку:

– гетерогенність – система передбачає здійснення видів забезпечення, завдяки яким відбувається вплив суб'єкта на об'єкт забезпечення, які вирізняються неоднорідністю;

– структурність – передбачає, що система є певним чином організованою сукупністю, зокрема сукупністю різних видів забезпечення, пов'язаних між собою, що має певну структуру;

– суперечливий характер взаємодії між різними видами забезпечення, реалізація кожного з яких потребує залучення ресурсів, що є обмеженими, і водночас здійснення кожного з них не має заважати здійсненню іншого виду забезпечення;

– синергетичність – передбачає, що завдяки поєднанню різних видів забезпечення можуть бути досягнуті результати, що перевищують суму результатів, які можна отримати внаслідок відокремленої їх реалізації.

Властивості, які генеруються внутрішнім середовищем (підтримуючою частиною системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів), включають, на нашу думку:

– адаптивність – здатність пристосовуватися до мінливих умов зовнішнього середовища, що забезпечується саме відповідними умовами внутрішнього середовища;

– стійкість – здатність системи забезпечення підтримувати своє функціонування на належному рівні, незважаючи на внутрішні та зовнішні збурення.

Загальносистемні властивості, які виникають унаслідок саме поєднання окремих частин системи забезпечення, мають включати:

– емерджентність – поява нових якостей, які не властиві жодній з окремо взятих складових частин системи;

– цілісність – передбачає, що система є об'єднанням складових частин, яке по відношенню до навколишнього оточення виступає як одне ціле.

Поділ властивостей системи забезпечення залежно від того, яка складова частина їх генерує, наведений у табл. 1.

Висновки. Забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів має здійснюватися з дотриманням певних принципів, розподілених на три групи: принципи розвитку внутрішнього ринку, загальні принципи побудови систем, принципи процесу забезпечення.

Споживаючій частині системи забезпечення відповідають принципи розвитку внутрішнього ринку, що пов'язане з тим, що вона є об'єктом забезпечення, яким виступає розвиток внутрішнього ринку товарів.

Серед активних частин системи формуючій частині відповідають загальні принципи побудови систем, тоді як реалізуючій та підтримуючій частинам – принципи процесу забезпечення.

Система є сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи, а й наявність між елементами суттєвих властивостей.

Встановлено, що властивості доцільно розподілити на дві групи: властивості, що генеруються окремими елементами

(складовими частинами) системи забезпечення розвитку внутрішнього ринку товарів, а також загальносистемні властивості, які виникають унаслідок взаємодії між цими елементами.

У результаті дослідження отримано систематизацію та групування властивостей системи забезпечення, які залежать від того, яка складова частина їх генерує.

Формування системи забезпечення, що відповідає перерахованим вище принципам забезпечення та має вказані властивості, дасть змогу розробити стратегію та створити необхідне підґрунтя для її реалізації, що дасть можливість створити умови для подальшого розвитку внутрішнього ринку товарів.

Таблиця 1

Результати систематизації та групування властивостей системи забезпечення

Група властивостей системи забезпечення	Частина системи, що генерує її властивість	Властивість системи забезпечення
Генеруються окремими частинами системи забезпечення	Споживаючою частиною	Інформаційність Якісна та кількісна визначеність
	Формуючою частиною	Цілеспрямованість Функціональність Ієрархічність Організованість
	Реалізуючою частиною	Гетерогенність Структурність Суперечливий характер взаємодії між видами забезпечення Синергетичність
	Підтримуючою частиною	Адаптивність Стійкість
Загальносистемні властивості	Взаємодія частин системи	Емерджентність Цілісність

Джерело: авторська розробка на основі [1; 7-10]

Література:

1. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу. Х.: ХНАМГ, 2004. 291 с.
2. Костецька Н.І. Систематизація принципів планування діяльності підприємства. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 12-1. С. 143-147.
3. Шнипко О.С. Економічна безпека багаторівневих систем: регіональний аспект. К.: Генеза, 2006. 288 с.
4. Верхоглядова Н.І., Олініченко І.В. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону. Ефективна економіка. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_3.
5. Шуршин В.О. Принципи формування системи індикаторів і показників економічної безпеки України. Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки». 2007. Вип. 12. Ч. 2. С. 376-380.
6. Objectives Principles of Securities Regulation / International Organization of Securities Commissions. 1998. URL: <http://www.iosco.org>.
7. Могилевский В.Д. Методология систем: вербальный подход. М.: Экономика, 1999. 251 с.
8. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 206 с.
9. Системний підхід в теорії організації. URL: https://studme.com.ua/1566021211172/ekonomika/sistemnyy_podhod_teorii_organizatsii.htm.
10. Фоміцька Н.М. Методология системного підходу та наукових досліджень: опорний конспект лекцій. Х.: Магістр, 2015. 60 с.

Мардус Н.Ю. Соответствие принципов обеспечения составляющим системы обеспечения развития внутреннего рынка товаров, систематизация и группировка ее свойств

Аннотация. Исследовано соответствие принципов обеспечения составным частям системы обеспечения развития внутреннего рынка товаров. Определено, что потребительская часть системы представляет собой объект обеспечения, которым выступает развитие внутреннего рынка товаров. Установлено, что среди активных частей системы формирующей части соответствуют общие принципы построения систем, тогда как реализующим и поддерживающим частям – принципы процесса обеспечения. Определены ключевые свойства системы, в результате чего получена систематизация и группировка свойств системы, и установлено, что разделение свойств системы обеспечения зависит от того, какая составляющая часть их генерирует.

Ключевые слова: система, свойства, принципы, элементы, связи, обеспечение развития, внутренний рынок товаров.

Mardus N.Yu. Correspondence of the principles of ensuring the components of the system ensuring the development of the internal market of goods, the systematization and grouping of its properties

Summary. The question of forming a system for ensuring the internal market of goods is in line with the princi-

ples of ensuring the components of the system for ensuring the development of the internal market of goods. When forming a system for ensuring the internal market of goods, they define the inherent system of integrated properties that build the essential links of the system. The conformity of the principles of ensuring the components of the system for ensuring the development of the internal market of goods is studied. It is determined that the consumer part of the system is an object of support, which supports the development of the domestic market of goods. It has been established that among the active parts of the forming part of the system, the general principles of system building correspond to the general principles, while the implementing and supporting parts are the principles of the assurance process. The researches of different scientists and the key features of the system are analyzed. As a result of the study, the properties of the system of security are grouped into two groups – properties generated by separate elements (component parts) of the system for ensuring the development of the internal market of goods, as well as system-wide properties that arise as a result of the interaction between these elements. As a result of the study systematization and grouping of system properties were obtained. It has been established that the separation of the properties of the system of security depends on which component it generates.

Keywords: system, properties, principles, elements, connections, development support, internal market of goods.